

'Satmak değil, bulundurmak suç'

LEYLA TAVŞANOĞLU

Nezih Başgelen bir arkeolog, araştırmacı ve yazar. Bundan üç hafta kadar önce bir ihbar üzerine evi ve işyerine yapılan baskınlar çok sayıda tarihi eser topladığı belirlenen, ancak bu eserleri satma ya da kaçırma gibi bir düşüncesi olduğuna dair hiçbir bulgu bulunmayan Nezih Başgelen medyada "tarih yağmacısı" olarak tanıtıldı. Başgelen gözaltına alındıktan sonra hakkında dava açıldı. Tutuksuz olarak yargılanacak olan Başgelen 'le bir süredir Türkiye'de kültür ve tarih mirasının nasıl yağmalandığı konusunu görüşecektik. Ancak araya ihbar üzerine yapılan bu baskın olayı girince görüşmemiz gecikti. Bu konuşmada Başgelen bize, 2863 sayılı Eski Eserleri Koruma Yasası'nın ne kadar tutarsız ve boşluklarla dolu olduğunu anlattı. "Yasaya göre tarihi eser satmak suç değil. Çünkü İstanbul'un bütün bit pazarlarında yağmalanan yerlerden kaçırılan tarihi eserler satılıyor. Ama evde bulundurmak suç. Çünkü bana olduğu gibi baskınlar düzenleniyor" dedi. Başgelen 'le bu garip durumu ve yasanın nasıl düzeltilmesi gerektiğini konuştuk.

Sizinle bu söyleşiyi yapmayı bir süre önce planlamıştık. Ama medyada sizinle ilgili kopan bu fırtına yüzünden söyleşimiz epeyce gecikti. Sonuçta bir araya gelme ve konuşma fırsatını bulduk. Türkiye'de uzun zamandır koleksiyonculukla ilgili çeşitli tartışmalar var. Sızce koleksiyonculuk nasıl yapılmalı?

BAŞGELEN - Şu anda Türkiye'nin gündeminde bayağı bir problem var. Bunun bir kısmı politikadan kaynaklanıyor, bir kısmı Türkiye'nin hızla gelişen yapısından kaynaklanıyor. Bir kısmını da biliyoruz, çok değişik argümanlara oturuyor. Ama eski eserler, koleksiyonculuk alanında, arkeolojide bir açık hava müzesi gibi olan ülkemizde şu anda büyük problemlerin yaşandığı ve yaşanacağı da bir gerçektir. Bunun büyük nedeni; toplumda bu konudaki bilinçlenme, ilgi, merak zaafı, öbür tarafta yasaların bu yeni gelişmeye ayak uyduramaması ve yasaların içindeki bazı hükümler. Onun da dışında bu gibi konulara yönelik teşkilatımızın, bugün cumhuriyet tarihimizin gerek kadro gerekse de elimizdeki yetki ve imkânlar bakımından en zor dönemi, en sorunlu dönemi yaşıyor olmasıdır. İnsanın ilk üretime geçtiği dönemden, bunu neolitik olarak kabul edersek, zamanımızdan 12 bin yıl öncesinden günümüze kadar sayısız uygarlığa beşiklik etmiş ve adeta bir açık hava müzesi niteliğinde.

İstanbul'da örneğin Sarıcahan Meydanı'nda bir Bizans yapı kompleksinden çıkma parçalar herkesin gözü önünde sergileniyor. Bunları korumak için hiçbir önlem de alınmıyor. İstanbul'un pek çok yerinde aynı görüntüyle karşılaşabilirsiniz. Bu nasıl oluyor?

BAŞGELEN - Bakın şimdi, bu parçaların bir kısmı bir zamanlar oralarda duruyor idi. Bunlar şimdi artık yok.

Peki, bunları neden hiç kimse sorgulamıyor da sizin gibi insanlar günah keçisi haline getiriliyorlar?

BAŞGELEN - Şu anda Anadolu'da her taraf büyük bir yağmayla belirli merkezlere akıyor. Bugün İstanbul'da her türlü bit pazarına gidin. Bu parçaların oralara kamyonlar dolusu aktığını görüyorsunuz. Biz bu tarihi eserlerin ticari meta haline getirilip satılmasına karşı büyük bir mücadele veriyoruz. Bugün biz Türkiye'nin kültürel envanterini hâlâ çıkarabilmiş değiliz. En büyük vebamet de burada. Bakıyorsunuz, bir türbenin çinileri ya da bir caminin âlemleri ya da minberinin bir parçası sökülüyor, yerine yenisi konuyor. Aslı ise İstanbul'daki belirli merkezlerde satılıyor. Yıllardır bu parçaların açık açık satılması ya da yurtdışına gönderilmesine önyak olan ellerin kınılması için mücadele veriyoruz.

Hafıza kaybindan ne kastediyorsunuz?

BAŞGELEN - Çünkü bilgi yok oluyor. Belirli kriterler çerçevesinde belirli bir tematik içinde değerlendirilmesi gereken, uzmanların alması gereken bilgiler yok olup gidiyor. O yerinden koparttığınız eser, bulunduğu yerde bilgi ve anlam ifade ederken öbür tarafta sadece ticari bir metaya dönüşüyor, birilerinin bahçesinde süslüyor ya da dekoratif amaçlı bir eşya haline geliyor. Anadolu bugüne kadar böylesine büyük çapta bir hafıza kaybı, böylesine bir yağma ve eser yitirilmesini yaşamamıştı.

Toplumun bir kesiminde eski esere karşı çok olumlu bir sevgi var...

BAŞGELEN - Batı'daki örneklerinde olduğu gibi Türkiye'de de koleksiyonculuk belirli yasal ve etik değerler üzerine oturduğu zaman ülkedeki bu tip kurumlarla uyumlu çalışabilecek. Batı'daki örnekler gibi bilime de çok faydalı olabilecek bir nitelikte. Fakat bunun bağlı bulunduğu yasalar bugünkü yaşamda çok büyük terslikler içeriyor. Yani koleksiyonculuk serbest, ama eski eseri almak ya da bulundurmak suç. Ama her şey her tarafta satılıyor. Cebinize biraz para koydunuz mu bugün her türlü eseri, her türlü dönemden olmak kaydıyla İstanbul'da alabiliyorsunuz. Bunlar alenen satılıyor. Yani bu iş suç değil, ama bulundurmak suç. İşte, böyle garip, traji-komik olaylarla karşı karşıyayız. Yasadaki bu geri zekâlılıklar, bu boşluklar bir tek kitlenin işine yarıyor.

Kim ya da kimler bu kitledekiler?

BAŞGELEN - Türkiye'nin tarihsel zenginliğini ve bir daha yerine koyamayacağı kültür varlığını yurtdışına kaçırın mihraklara, yurtdışındaki ve yurtdışındaki merkezlerle yarıyor. Dikkat ederseniz toplumumuzdaki öbür yasaklar da aynı şekilde. O yasaklar üzerinde ticaret yapan, o yasaklar üzerinde belirli bir ekonomi oluşturmuş insanların işine yarar. Çünkü olay, yerin altına iner. Yasaklı olduğu sürece de ye-

nin en acı ve zor döneminden geçiyor. Yıllardan beri müze teşkilatına, bu teşkilatı ayakta tutacak ve ileriye götürecek kadro alımı yapılamıyor. Bazı yatay geçişler var, ama 1980'li yılların ortalarından itibaren müzelerle bir tek yeni eleman alınmış değil.

Bu önemli müesseseyi canlarını dişlerine takmış çalışarak ayakta tutan bir kadro var. Bu kadronun üyeleri ya olmadık iftiralarla karşı karşıya kalıyorlar ya da emeklilik çağları geldiği için zorunlu olarak emekli ediliyorlar. Bugün Türkiye müzelerinin kadrolarının hepsi açıktır. Müzeler, bırakın bahçelerini, kapalı teşhir yerlerini bile koruyacak bekçi bulamaz durumdadırlar.

Türkiye müzelerinin bugün kendi envanterleri bulunmamaktadır. Neyin değiştirildiğini, neyin yok olduğunu bilemiyorsunuz.

Müzeler teşkilatının kendi kaynakları yok mu?

BAŞGELEN - Var. Bu oluştu. Ama çok garip bir şekilde bu kaynaklar Maliye'ye dönüyor. Müzeler bugün Darphane gibi para basıyor. Müzeler sürekli bilet kesiyorlar. Ama buradan gelen paranın bir kısmı belediyeye, bir kısmı Maliye'ye gidiyor. Teşkilat çok önemli bir açmazın içinde.

Türkiye'deki bütün ören yerlerini düşünün? Oralardaki hadise sadece Deli Dumlur turizmine benziyor. Bir köprü'nün başında

siyeline sahip bir ülke. Ama Türkiye üniversiteleri fabrikasyon şekilde arkeolog yetiştiriyor. Bunların sayıları üç bine ulaştı. Burada bir mastürbasyon var. Eğitilen bu kitleye devlet "Güle güle" diyor.

Oysa müzelerde, ören yerlerinde pek çok boş kadro olduğunu söylediniz...

BAŞGELEN - Evet, öyle. Çok geri zekâlı bir politika. Türkiye'de her alandaki olay burada da geçerli. Devlet şu anda gelişmenin önünü tıkadı. Yapı, her türlü yeni gelişmeye, yeni fikre karşı statükocu kalmak.

Gerekçe olarak ne gösteriliyor?

BAŞGELEN - "Şu anda para yok" deniyor. İnsanlar evsafı değil. Bazı şeyleri kapatır, bazı şeyleri gizler, şeffaf olmazsanız rahat ediyorsunuz. Hiç kimse size soru sormuyor. Ama artık Türkiye'nin soru sorması lazım. Bu elbise artık Türkiye'nin gelişmesine uymuyor. Darlıktan her tarafı patladı. Türkiye artık çok ciddi bir atılımı gerçekleştirmek zorunda. Ortadoğu'da çok ciddi bir jeopolitik noktada bulunuyor. Arkeoloji bugün Türkiye'nin vitrinini, imajını değiştirecek çok ciddi argümanlara sahip. Çünkü bütün Batı, arkeolojiye meraklı. Bakın, Türkiye'deki araştırmaların yüzde 80'i yabancılar tarafından yapılıyor. Amerikalılarından

alındı. O zaman ne yapacaksınız?

Bir de bu konularda en önemli altyapıyı oluşturmaya çalışan, etik değerleri savunan bir yayını on sekiz yıldır başarıyla ayakta tutan ve bu konuya hayatını vakfeden bir kişinin (Nezih Başgelen'in kendisi) başından aşağı da bir kova pislik döküldü.

Ben bir vatandaş olarak soruyorum. Bu kadar mı haset edildik? Bu kadar mı nefret edildik? Verilecek hiçbir hesap yok. Elime geçen parayı belirli bir yaşam standardına bile ayırmadan buralara harcadım.

Bugün çok çürümüş, kokuşmuş, iğrendiğimiz bir süreci yaşıyoruz. Artık haberleri bile izlemek istemiyorum. Belirli bir kesim medyaya güvenilirliliğini, saygınlığını yitirdi. Verilen bir habere karşılık insanları arttı, "Acaba bu haberi vermelerindeki amaç nedir? Altında ne var?" diye düşünüyorlar. Büromda gelen yüzlerce telefon, binlerce faks mesajı bunun en güzel kanıtı. Yaşamı çok göz önünde olan bir insana bugüne kadar savunduğu ilkelerin tam tersi bir imaj yaratılmaya çalışılıyor. Ben şu anda çalıştığım alandaki bir gariplikle yargılanıyorum. O açıdan benim verilemeyecek bir hesabım yok. Ama ülkeme de gelecek kuşaklara da güvenmek istiyorum. Çünkü amacım, misyonumu temizlemek. Pek çok değeri korumak için uğraştık. O değerleri korumak için çok sıkıntı, acı çektik, ama hiçbir zaman ödün vermedik. Bugün o misyonu yaralamak istedikler. Yaraladıkları sanmıyorum. Ama biraz olsun belirli kitlelerde şüphe uyandırmış olabilirler. İşte bunu temizlemek durumundayız. Ben bunu affedemiyorum. Genç kuşaklara, "O güvendiğiniz, dürüst dediğiniz adam bakın işte böyle çıktı" dedirtmemem lazım. Ülkemin, bu pislikler içinde hâlâ dürüst kalabilmiş, ülkemi ayakta tutan bir sürü insanı var. Bunların hepsi bir anda yanımda belirdi. Bunlar, "Acaba mı?" diye kuşkulamadılar bile. "Ne oluyor? Ne yapılmak isteniyor?" diye sordular. Bu, doğru zamanlarda doğru mesajlar verdiğimiz, doğru üretimler yaptığımızı gösteriyor.

Sızce Türkiye bu yaşadığı süreci atlatabilir mi?

BAŞGELEN - Doğru çözümlemelerle atlatılabileceğine inanıyorum. Yoksa başka gi-decek yerimiz, başka ülkemiz yok.

Türkiye nüfusu çok hızlı artıyor. Nüfusun büyük bölümü de genç. Bu gençlerin doğru örneklerle, doğru bilgilere ihtiyaçları var. Büyük bir tüketim ekonomisinin gerektirdiği bilgilerle bombardıman ediliyorlar. Taşı taş üzerine koymamız çok ağır ilerliyor. Yaptığınız binayı inşa etmek uzun zaman alıyor, ama sağlam oluyor. Dayanmamız lazım. Ben onu görüyorum.

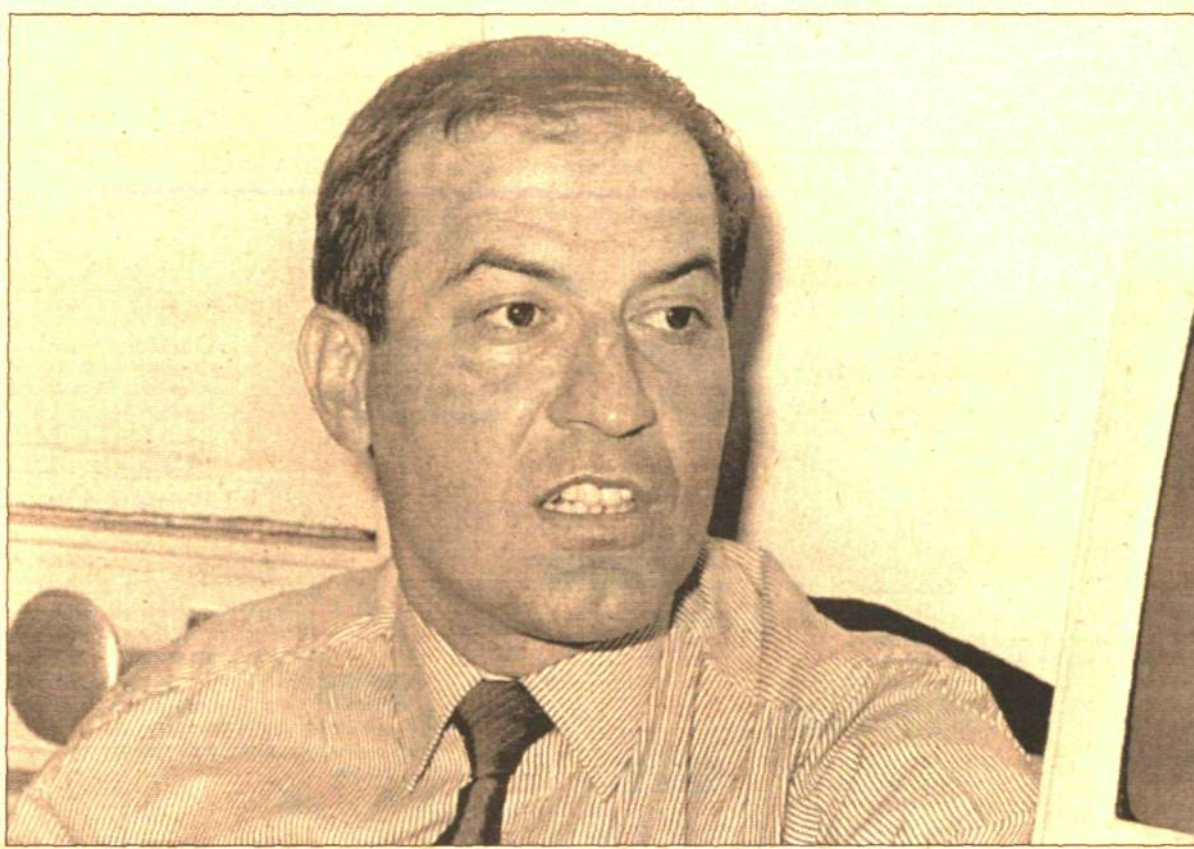
Biraz önce 2863 sayılı Eski Eserleri Koruma Yasası'nı eleştirdiniz. Sızce bu yasayla ilgili ne yapılmalı?

BAŞGELEN - Bu yasayı günümüz şartlarına uygun, akılcı, uygulanabilir, ihtiyaca cevap veren bir hale getirmeliyiz. Yıllardır bu yasanın değiştirilmesi gündemde. Ama bir şey yapılamıyor. Çünkü Türkiye çözüm üretmiyor. Kamuyu çok sağlıklı. Tartışıyor. Ama bu tartışma gerçeğe yansımıyor. Belirli bir bürokrasi çarkına takılıp kalıyor.

Bugün hiçbir şeyi Meclis'te çözemedik. Oysa Meclis'in gündeminde yer alması gereken ön önemli konulardan biri 2863 sayılı yasadaki yapılması gereken değişiklikler. Bu yasa yüzünden bir banka müdürünün başı yanıyor. Öbür gün sizin de başınız yanabilir. Yedi yaşından yetmiş yaşına kadar herkes, şu anda zaten bu yasanın hükümleri gereği suçlu durumda. Bu yasadaki suç, gerçek tanımlarına indirgemek lazım. Türkiye'deki eski eser konularını nefret haline getirerek, insanların bunlardan sevgi yerine nefret duyarsa, bunlara el sürmeyi bile tabu haline getirirsek, eski eser bulundurmaya suç sayıp insanları olmadık baskınlarla olmadık prosedürlerle karşı karşıya bırakıp canından bezdirirsek bilinçlendirmeyi değil, tam tersine, bunların yok oluşuna yol açarız. Türk insanı bir şeyi severse korur. Sevdiğini şeylerle, insanlarla bir bağlanırsın ya. Türkiye bugün, imarda da tarihi mirasta da doğal alanlarda da büyük bir yağmayı yaşıyor.

Peki, bu yağmaya dur demek için ne yapılmalı?

BAŞGELEN - Yeni yetişen kuşağın bilgi programlarını kafalarına bilgi dolduran, eği-ten bir hale getirmemiz lazım. Bugün çocukların kafasına, rezervuarı içine su doldurur gibi bilgi dolduruyor. Bütün günleri hayat boyu kullanmayacakları bilgilerle uğraşmakla geçiyor. Ekonomi, zaman boşuna harcanıyor. Çocukluklarını yaşayamayan bu çocuklar, ülkelerinden bihaber yetiştiriliyor. Oysa bu çocuklara araştırmacı zihniyetin aşılanması gerek. Eğitim başka, bilgilendirme başka. Arkeolojide de bu böyle.

Anadolu'da her taraf büyük bir yağmayla belirli merkezlere akıyor. Bugün İstanbul'da her türlü bit pazarına gidin. Bu parçaların oralara kamyonlar dolusu aktığını görüyorsunuz. Yıllardır, bu parçaların açık açık satılması ya da yurtdışına gönderilmesine önyak olan ellerin kınılması için mücadele veriyorum. Türkiye bugün çok büyük bir hafıza kaybı ve değer yitimine doğru gidiyor. Bir kültür mirasının ülke dışına kaçması ve tümüyle yok olması tehlikesiyle karşı karşıya.

raltı ekonomisi, uyuturucu ve öbür alanlarda olduğu gibi yeryalıtı kaçakçılığı çok rahat at oynatır. Çünkü onun rantı vardır. O rantı göre de belirli bütçeler, belirli paylaşımlar bulunur.

İşin içinde kimler var?

BAŞGELEN - Çok üzülerek söylüyorum, ama işin içine müzeler de giriyor. Türkiye'de bu dengeleri koruması gereken kurumlarımızın da bu işlere buluştuklarına tanık oluyoruz ve çok derinden etkileniyoruz. Bir Adana Müzesi tümüyle soyuldu. Bugün, müze soygunları Türkiye'nin gündemindeki en önemli meseledir. Bugün devlet bizzat, "gizli" damgalı evrakıyla bunu üç dört klasörde toplamıştır. Bütün müzelerimiz soyulmuştur. Ama bu durum bir türlü kamuoyuna açıklanmaz. Örneğin Akşehir Müzesi'nin bahçesinde doğru dürüst eser kalmamıştır. Artık kaçakçılar ve Türkiye'de sistemi oluşturanlar bu işi o kadar aleni yapıyorlar ki müzenin bahçesine kamyoneti dayayıp açık teşhirdeki eserleri götürüyorlar.

Peki, Türkiye müzeciliği bugün ne durumda?

BAŞGELEN - Türkiye müzeciliği, tarihi-

birisi durmuş, bilet kesiyor. Ama ne bir uyarı, ne bir bilgi levhası var. Birlerinden bir para alıyorsanız bunun karşılığını vermeniz lazım. Oysa Batı'ya gittiğiniz zaman, kafesinden audio-visual gösteri yerlerine, CD-Rom'una kadar her şeyi bulduğunuz ören yerleri ve bu tip kültür parkları görürsünüz. Ama biz bu aşamaya gelmedik. Sadece bilet kesiyoruz, onun da dışında insanları panayır yerinde dolaştırır gibi gezdirip dışarı çıkartıyoruz. Tabii birkaç iyi örnek de var. Bodrum Müzesi bu konuda çok uç, iyi bir örnektir. O müzeyi düzenleyen kişinin de başına olmadık işler gelmiştir. Türkiye'de arkeoloji, müzecilik, koleksiyonculuk ağır bir kriz yaşamaktadır. Rasyonel yasal hükümlerle, rasyonel yeni organizasyonlarla ve birkaç dil bilen, kendini uluslararası düzeyde kanıtlamış ya da kanıtlayacak kadrolarla düzeltebilirsiniz bu durumu. Bugün devleti çürümüşlüğü, kokuşmuşluğa ve umutsuzluğa sürükleyen durumdur. Türk kültür müesseselerinin 2000'li yıllarda yaşama olanağı bulacağını sanmıyorum. Orada ya çok ciddi reformlar yapılacak, müzelerimizi, üniversitemizi, kadrolarımızı, bu alandaki her türlü ilgili kültürel birimlerimizi çağa uyduracağız ya da her şey bitecek. Türkiye, çağa uydurmak için genç insan potan-

Japonuna, Kanadalısından Avustralyasına kadar herkes çalışıyor. Bütün dünyanın üniversiteleri araştırma yapmak için can atıyor.

Bizim kadrolarımız bunların karşısında komedi tiyatrosu gibi kalıyor. Ciddi bir hastalığın içindeyiz. Bunu doğru teşhis edip tedavisini de getirmemiz lazım. Türkiye, bugün çok önemli bir kan kaybı yaşıyor. Bugün Türkiye'ye doğal peyzajını yitirttik. Kerkö'nün üzerinden, en geri zekâlı projeyeyle, bağirsaklarını delercesine bir karayolu geçirdik. Oradaki bütün doğa gitti. Kaplumbağaların üreme alanları gitti. En önemli Dalyan alanı gitti. Aynen züccaciye dükkânına girmiş fil gibi her şeyi mahvediyoruz. Çok küçük parti, çıkar hesapları için en önemli ovaları yitirttik. Türkiye son 10-15 yıl içinde bütün bu alanlardaki kaynaklarını inanılmaz bir hesapsızlıkla harcadı. Artık belgeleme ve yetiştiremez duruma geldik. İstanbul'u bile belgeleyecek bir merkez yok.

Bu arada korumacılık yapmaya çalışan kurullar da görevden alınıyor...

BAŞGELEN - Öyle oluyor. Bakın. Tekirdağ Müzesi'ni harap bir halden olağanüstü boyutlara taşıyan, Marmara Ereğlisi'nin inşaat yağmasına karşı duran bir kişi görevden